

ANALYYSI

Analyysi: Pankkisektori muutosten kynsissä

Rahoitusvakaus | 11.11.2015 | Zuzana Fungáčová, Eero Tölä, Mervi Toivanen

KIRJOITTAJAT

Zuzana Fungáčová
Neuvonantaja

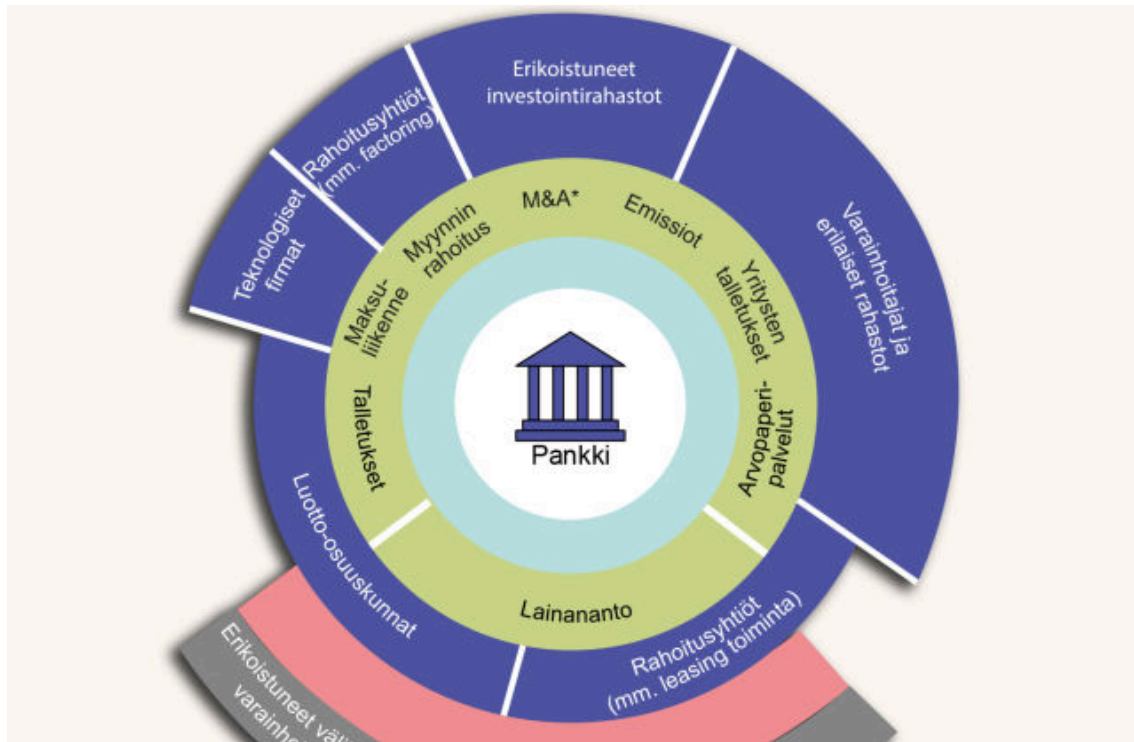

Eero Tölä

Mervi Toivanen

Pankkien toimintaympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Toimintamallien sopeuttamiseen ajavat paitsi yleinen taloustilanne, matalat korot ja uusi pankkisääntely, myös pitkäaikaisemmat muutostrendit kuten digitalisaatio. Haasteena on tuottaa kannattavia palveluita ja vastata asiakkaiden tarpeisiin. Toimintaympäristön muutoksen vaikutus on jo havaittavissa pankkisektorilla. Eurooppalaisista pankeista koostuvan otoksen perusteella erot eri liiketoimintamallien välillä ovat viime vuosina kaventuneet.

Muutoksia monelta suunnalta

Pankkien on sopeuduttava vallitsevan talousympäristön lisäksi ns. megatrendeihin, joihin luetaan mm. väestön demografiset muutokset, teknologian ja infrastruktuurin kehittyminen sekä kaupungistuminen.

Hidas talouskasvu ja matala korkotaso haastavat pankkien kannattavuuden.

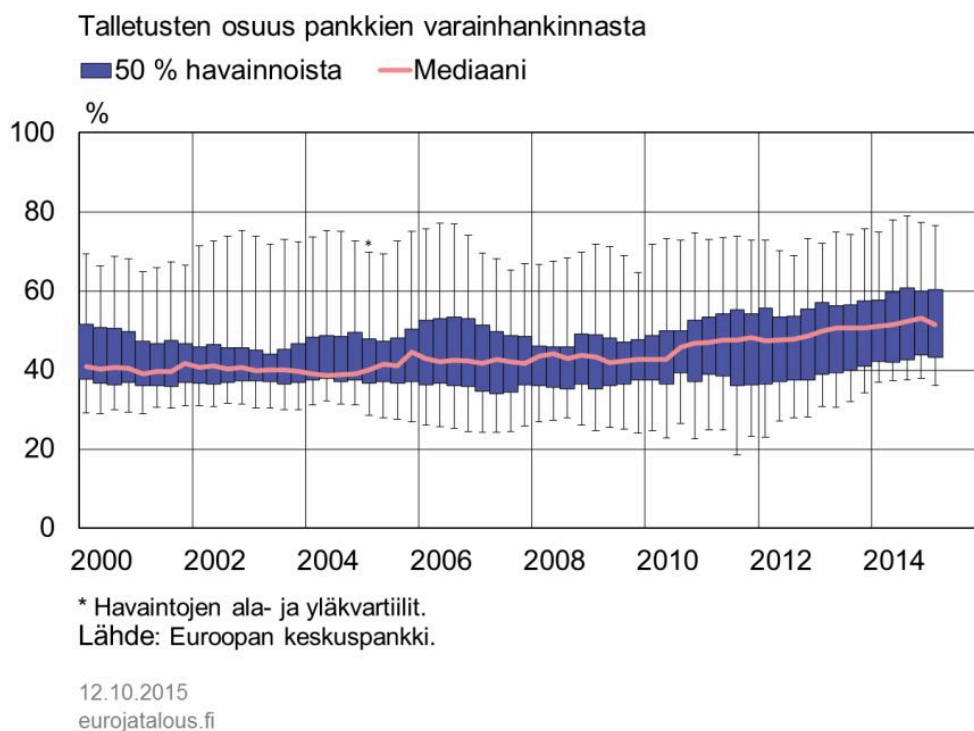
Kustannustehokkuuden merkitystä korostaa se, että arvonalennustappiot ovat monissa maissa edelleen korkealla tasolla. Samalla perinteisten korko-, palkkio- ja kaupankäyntituottojen lisääminen on nykyisessä talousympäristössä haastavaa. Tuottojen heikkous pakottaa eurooppalaiset pankit miettimään keinoja tehostaa toimintaansa ja pienentää kustannuksia. Euroopan markkinoilla pankkien on myös hankala parantaa kannattavuutta orgaanisen kasvun kautta.

Myös väestön ikääntyminen Euroopassa ja kasvava kaupungistuminen vaikuttavat asiakkaiden tarvitsemiin palveluihin. Osa väestöstä tarvitsee enemmän henkilökohtaisia pankki- ja neuvontapalveluja, kun taas osa asioi mieluiten pankkien verkkopalveluissa. Tämä asettaa pankeille ristipaineita. Yhtäältä palveluverkoston täytyy ylläpitää, toisaalta tulisi kyetä tarjoamaan enenevässä määrin liikkuvia ratkaisuja. Tietotekniikkaa hyväksikäyttävät palvelut skaalautuvat paremmin ja tuovat pankeille kustannussäästöjä. Trendi, jossa henkilökohtaisten palveluiden palkkiotasot kasvavat jatkuneet myös tulevaisuudessa.

Uuden teknologian käyttö ja digitalisaatio leviävät. Ne avaavat uusia mahdollisuuksia, mutta lisäävät myös haasteita. Uusi teknologia mahdollistaa rahoitus- ja pankkipalvelujen kustannustehokkaamman tarjonnan. Samalla mobiililaitteiden lisääntyminen ja sosiaalisen median nousu muokkaavat rahoituspalveluiden käyttötottumuksia. Asiakkaat odottavat entistä nopeampaa ja helpompaa pääsyä pankkipalveluihin. Teknisten ratkaisujen on kuitenkin oltava luotettavia ja tehokkaita. Koska asiakkaiden luottamuksen säilyttäminen on ensiarvoista, kyberturvallisuuden merkitys kasvaa. Sosiaalisessa mediassa annettava palaute kasvattaa myös pankkien imagon ja toimintatapojen merkitystä.

Teknologian kehittyminen, markkinoiden muutokset ja digitalisaatio ovat luoneet pohjaa uusien toimijoiden esiinmarssille. Toimialan sisäisen kilpailun lisäksi pankit kohtaavat enenevässä määrin *pankkisektorin ulkopuolelta tulevaa kilpailua* (ks. kuvio 1). Rahastojen ja rahoitusyhtiöiden lisäksi markkinoille on tullut esimerkiksi maksamiseen sekä sijoitus- ja varainhoitopalveluihin keskittyneitä yrityksiä. Myös vaihtoehtoisten rahoitusmuotojen ja joukkorahoituksen suosio on ollut kasvussa. Asiakkaat voivat siirtyä kilpailijoille esimerkiksi edullisempien hintojen tai uuden palvelukonseptin takia. Vaikka uudet yritykset ovat vielä verrattain pieniä, ne kiristävät kilpailua pankkien eri liiketoiminta-alueilla. Tehdyn kyselyn perusteella USA:n ja Euroopan pankkien johtajat kokevat uhkana erityisesti uudet toimijat (PwC, 2014). Lisääntyvä kilpailu hyödyttää kuitenkin kuluttajia.

Kuvio 1.

Säätely vaikuttaa liiketoimintamalleihin

Finanssikriisin seurauksena pankkien säätelyä uudistettiin. Euroopan pankkiviranomainen (EBA, 2014) on arvioinut uusien pääoma- ja likviditeettisäännösten (Basel III), pankkien rakennerפורמין, kriisintarkkaisukehikoiden ja johdannaiskaupankäynnin uusien säännösten vaikutusta pankkien liiketoimintaan. EBA:n arvion mukaan todennäköiset vaikutukset Euroopan pankkisektorilla ovat seuraavat:

- Pankit ovat paremmin pääomitettuja ja vähäriskisempiä, mutta toimintakulut kasvavat ja oman pääoman tuotto heikkenee.
- Pankkien taseen koko pienenee, mutta niiden vähimmäisomavaraisuusaste (*leverage ratio*) heikkenee ja tase-erien käyttö vakuutena (*asset encumbrance*) lisääntyy.
- Rahoitusrakenne muuttuu siten, että talletusten osuus kasvaa ja lyhyen tukkurahoituksen osuus laskee. Samalla lainat/talletukset -tunnusluku laskee sekä pankkien tukkurahoituksen hinta kallistuu (sijoittajavastuun myötä) ja maturiteetti pitenee.
- Paine yksinkertaistaa rakenteita lisääntyy esimerkiksi karsimalla konttoriverkostoa ja konsernin sisäisiä toimintoja. Pankit keskittyvät enemmän kotimarkkinoihin, minkä lisäksi investointipankkitoiminta ja taseen ulkopuoliset erät vähenevät. Vähittäisasiakkaiden ja

erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten luotonanto supistuu.

- Isot pankit voivat hyötyä isojen talousalueiden välillä vallitsevista sääntelyiden eroista. Pankkien sääntely lisää varjopankkisektorin kasvua.
- Pankin sisäisen johtamisen (*internal governance*) merkitys korostuu.

Trendeinä erikoistuminen ja ulkoistaminen

Asiakastarpeiden tunnistaminen ja liiketoimintojen jatkuva sopeuttaminen ovat pankkien tulevaisuuden kannalta avainasemassa (PwC, 2014 & 2015). Pankeilla on useita mahdollisuuksia vastata tähän haasteeseen. Yhtenä kehitystrendinä nähdään erikoistuminen. Kapealla asiakassegmentillä toimivat pankit kykenevät tavoittamaan asiakaskuntansa tehokkaasti. Pankit ovatkin viime vuosina karsineet ydinliiketoimintojen ulkopuolisia tase-eriä. Lisäksi on jossain määrin ollut havaittavissa paluuta peruspankkitoimintaan, jossa perinteisiä laina- ja talletustuotteita tarjotaan tietyllä alueella. Toisaalta osa pankeista voi vielä pärjätä yleispankkitoiminnan (*universal banking*) mallia hyväksikäyttäen.

Pankkien tuotteiden odotetaan muuttuvan. Nykyisiä tuotekokonaisuuksia hajotetaan osiin, jotta kullekin asiakkaalle voidaan luoda oma yksilöllinen kokonaisuutensa. Samalla pankit innovoivat uusia tuotteita vastatakseen muuttuvan asiakaspohjan tarpeisiin.

Kustannustehokkuus nousee jatkossa merkittävään asemaan. On todennäköistä, että osa pankeista ulkoistaa edelleen osan toiminnoistaan (esimerkiksi kaupankäyntiin liittyviä back- ja middle-office palveluja). Samalla joillekin pankeille voi avautua mahdollisuus kerätä palkkiotuottoja luomalla palveluita muille rahalaitoksille. Myös yhteistyö uusien kilpailijoiden ja varjopankkitoimintaa harjoittavien toimijoiden kanssa nähdään mahdollisena. Esimerkiksi konsultti- ja tilintarkastusyriitys PricewaterhouseCoopers (2015) on arvioinut, että pankkien lainakannan myynnit rahastoille ja muille toimijoille kasvavat Euroopassa vuonna 2015 ennätyselliseen 100 mrd. euroon.

Kustannustietoisuus ajanee pankit miettimään organisaatiorakenteita ja toiminta-alueitaan. Tämä voi heijastua konttoreiden ja henkilökunnan lukumäärään, sekä kasvattaa kiinnostusta fuusioihin ja erilaisiin yhteistyömuotoihin. Myös uudet tuotteet ja laajeneminen uusille alueille saattavat tarjota tilaisuuden kasvattaa tuottoja. Esimerkiksi pankkien tietovarastojen käyttö muiden toimijoiden tarpeisiin voi tuoda uusia ansaintamahdollisuuksia.

Näkyykö muutos Euroopan pankkisektorilla?

EKP:n tilastojen mukaan eurooppalaisten pankkien taseet ovat vuosina 2011–2014 supistuneet merkittävästi. Taseet ovat supistuneet 1 700 mrd. euroa.¹ Samalla euroalueen pankkien rajat

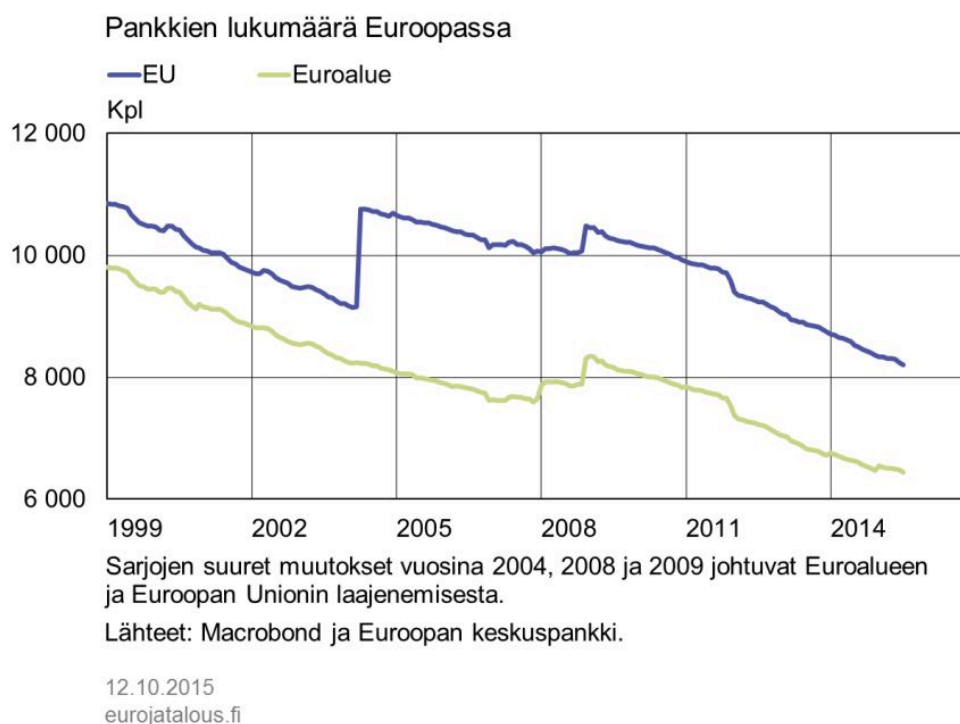
ylittävät saatavat ehtivät supistua Lehmanin konkurssin jälkeen yli 3 000 mrd. eurolla eli noin 32 %. EBA:n (2015) mukaan pankkien tasesopeutus on kohdistunut etenkin ulkomaan toimintoihin ja paljon pääomaa sitovaan luotonantoon. Sopeutustoimista huolimatta euroalueen pankkien taseet ja rajat ylittävät saamiset näyttäisivät viime aikoina kääntyneen jälleen hienoiseen kasvuun. Erityisesti sijoitukset Euroopan ulkopuolisiin kehittyneisiin maihin, kuten Yhdysvaltoihin, ovat kasvaneet voimakkaasti.

Eurooppalaisten pankkien riskipainotetut saatavat ovat supistuneet merkittävästi. Ne olivat vuonna 2014 noin 800 mrd. euroa eli 5,2 % pienemmät kuin vuonna 2011. Viime vuoden aikana myös riskipainotettujen saatavien määrä on kääntynyt kasvuun, joskin kasvu on ollut taseen kasvua hitaampaa. Tämä voi viitata siihen, että pankit kohdentavat kasvuaan matalan riskipainon omaaviin kohteisiin. Euroalueella pankit ovat esimerkiksi lisänneet merkittävästi sijoituksiaan euroalueen valtionvelkakirjalainoissa, joiden riskipainot ovat yleisesti nolla prosenttia. EKP:n tekemän luotonantokyselyn mukaan pankkien tarve vähentää vähäriskistä luotonantoa on lähes hävinnyt. Samalla lähes 20 % vastanneista pankeista näkee tarpeelliseksi vähentää korkeanriskin luotonantoa.

Pankkien riippuvuus markkinavarainhankinnasta on supistunut selvästi finanssikriisin jälkeen, etenkin euroalueella. Euroalueen pankkien joukkovelkakirjalainojen nettomääräiset liikkeeseenlaskut ovat olleet jo toista vuotta selvässä laskussa. Vaikka markkinarahoituksen osuus on laskenut, tilastoissa ei näy pankkien markkinarahoituksen maturiteetin pitenemistä. Pidemmän maturiteetin omaavat velkakirjalainat ovat viimeisen vuoden aikana supistuneet enemmän kuin lyhyen maturiteetin velkakirjat.

Samalla pankit ovat keskimäärin pystyneet lisäämään talletusvarainhankintaansa (kuvio 2). Euroalueen pankkien lainojen ja talletusten suhde onkin laskenut finanssikriisin jälkeen noin 140 prosentista lähes 110 prosenttiin. Pääosa talletusten kasvusta on kuitenkin yön yli -talletuksia.

Kuvio 2.

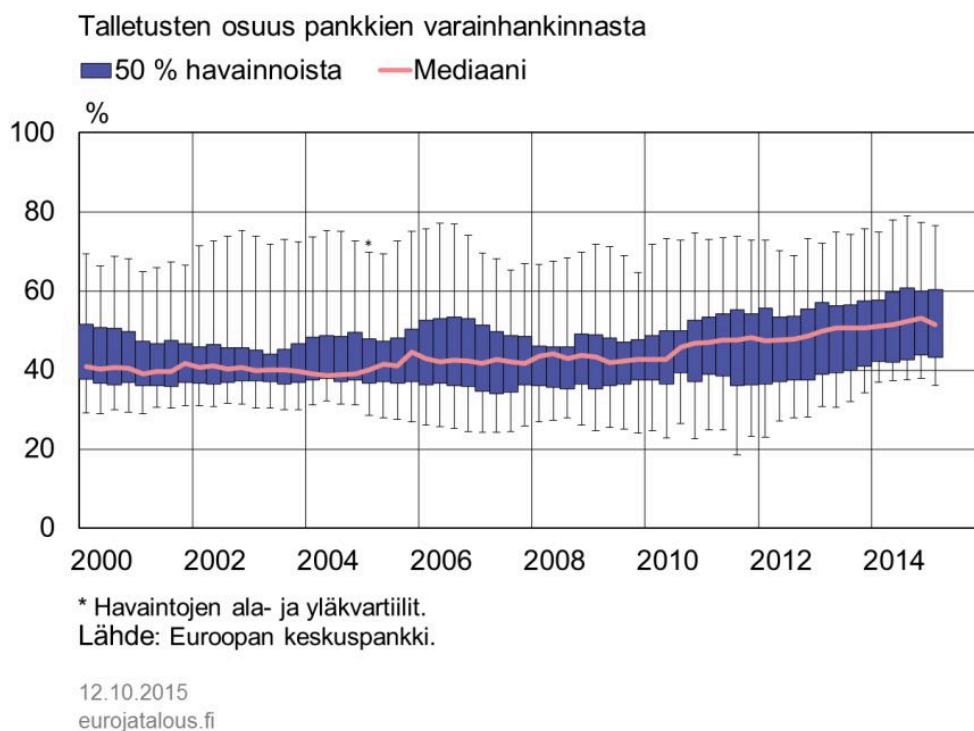

Pankit ovat laskeneet talletuskorkojaan nopeasti. Pitkien määräaikaistalletusten määrä onkin kääntynyt viimeisen vuoden aikana selvään laskuun. Matala korkotaso tai jopa negatiiviset talletuskorot ovat saattaneet siirtää talletuksia esimerkiksi rahastoihin, joiden nettomerkinnot ovat olleet selvässä kasvussa. Matala korkotaso yhdistettynä talletuskilpailuun saattaa heikentää pankkien kannattavuutta nostamalla varainhankinnan kustannuksia.

Eurooppalaisten pankkien ydinvakavaraisuussuhdeluku (CET1-tunnusluku) on kasvanut vuodesta 2011 noin 2,9 prosenttiyksikköä 12,1 prosenttiin. EBA:n (2015) mukaan vuodesta 2009 lähtien eurooppalaiset pankit ovat hankkineet ydinpääomaa nettomääräisesti noin 318 mrd. euroa.

Pankkisektorin kannattavuus on pysynyt euroalueella matalana. EBA:n (2015) mukaan 44 prosentilla eurooppalaisista pankeista oman pääoman tuotto jäi alle 4 prosentin vuoden 2014 lopussa. Kustannuspaineet ovat ilmeiset. Vaikka pankkien lukumäärä on finanssikriisin jälkeen voimakkaasti laskenut (kuviot 2 ja 3), suurten eurooppalaisten pankkien kulut/tuotot -suhdeluku on pysytellyt pitkään noin 60 % tuntumassa.

Kuvio 3.

Liiketoiminnan tuottojen kehitys on ollut vaisua. Pankkien lainamarginaalien nostoista huolimatta korkotuotot ovat laskeneet viime vuosina merkittävästi. Kannattavuutta on osaltaan ylläpitänyt varainhankinnan kustannusten ja korkokulujen lasku. Korkokatteen osuuden kokonaistuotoista laskiessa palkkiotuottojen merkitys on kasvanut.

Kannattavuutta heikentävät myös arvonalentumistappiot ja luottotappiovaraukset. Tilanne on kuitenkin hieman korjaantunut jossain maissa, kuten Irlannissa ja Espanjassa. Taloustilanteen takia erityisesti hoitamattomien lainojen ja kustannusten karsiminen nousee etusijalle tulevaisuudessa.

Suuret pankit hallitsevat yhä

Pankkisektorin muutosta voi tarkastella myös jakamalla pankit yhtiömuodon tai koon mukaan.

Yhtiömuodon perusteella pankit voidaan luokitella liikepankkeihin, osuuspankkeihin, asuntoluottopankkeihin ja säästöpankkeihin. Tässä analyysissä² suurimman ryhmän muodostavat liikepankit, jotka vielä jaetaan perinteiseen pankkitoimintaan keskittyviin pankkeihin ja hajautettuihin pankkeihin. Hajautetuilla pankeilla on suhteellisen tasaisesti sekä perinteistä että

muuta pankkitoimintaa kuten investointipankkitoimintaa.³

Pankkiotoksen havainnot vahvistavat euroalueen pankkisektorin aggregaattitilaston antaman kokonaiskuvan. Yhtiömuotoon katsomatta tulos ja tase sekä monet tunnusluvut liikkuvat samaan suuntaan.⁴ Usean tunnusluvun kohdalla erot eri yhtiömuotojen välillä ovat kuitenkin viime vuosina kaventuneet. Tämä johtunee pankkien toimintaympäristössä tapahtuneista yleisistä muutoksista kuten esimerkiksi matalista koroista ja sääntelymuutoksista. Muutosten toteutumisajankohdassa on kuitenkin ollut eroja (ks. taulukko).

Taulukko.

Eurooppalaisten pankkien kehitys yhtiömuodon mukaan jaoteltuna
Taseet
Pankkien taseiden supistuminen oli suurin asuntoluottopankeissa, joiden taseet supistuivat vuosina 2011–2013 keskimäärin 3 prosenttia. Muiden pankkien taseet supistuivat vain vuonna 2013. Liikepankkien ryhmän sisällä kehitys on eriytynyt. Perinteiseen pankkitoimintaan keskittyneillä pankeilla taseet supistuivat vuoteen 2013 asti, kun taas hajautetuilla pankeilla taseet lähtivät kasvuun jo vuonna 2012.
Lainakanta
Lainakannan kasvu on vuodesta 2008 hidastunut kaikilla pankeilla riippumatta yhtiömuodosta. Lainakanta supistui ensimmäisenä asuntoluotto- ja säästöpankeissa vuonna 2010, sitten liikepankeissa vuonna 2012 ja muissa yhtiöissä vasta vuonna 2013. Lainakannan kasvu kääntyi positiiviseksi vuonna 2014 ja sama trendi jatkui myös kuluvan vuoden ensimmäisellä neljänneksellä. Säästöpankkien lainakannan kasvu on nopeampaa ja osuuspankkien lainakannan kasvu hitaampaa kuin muilla pankeilla.
Talletukset
Talletusten osuus taseesta oli vuonna 2008 keskimäärin 40 % ja vuonna 2014 vajaat 50 %. Erot talletusten osuudessa liiketoimintamalliltaan erilaisten pankkien välissä ovat kaventuneet. Erityisesti pitkän rahoituksen osuus taseesta on laskenut kaikissa pankeissa paitsi asuntoluottopankeissa, joilla sen osuus on selkeästi korkeampi kuin muilla pankeilla. Tämä on hyvin tyypillistä asuntoluottopankeille, jotka rahoittavat toimintaansa pääosin laskemalla liikkeeseen asuntovakuudellisia velkakirjalainoja.
Kannattavuus
Pankkien kannattavuus (oman pääoman tuotto, ROAE) on heikentynyt kriisien myötä vuosien 2006–2007 14–15 prosentista 4 prosenttiin vuonna 2014. Ensimmäisenä suuria tappioita kokivat kiinteistö- ja asuntoluottopankit vuosina 2008–2009. Muilla pankkityypeillä heikoin

Eurooppalaisten pankkien kehitys yhtiömuodon mukaan jaoteltuna
kannattavuus ajoittuu vuosille 2011–2012. Kannattavuuden pudotus oli merkittävintä perinteisillä liikepankeilla.
Korkokate
Korkokate on laskenut kaikissa pankeissa kriisin jälkeen ja vuonna 2012 keskimääräinen kasvu oli negatiivinen. Merkittävin pudotus oli osuus- ja asuntoluottopankeissa. Lisäksi korkomarginaalit ovat pienentyneet viime vuosina kaikilla pankeilla lukuun ottamatta kiinteistö- ja asuntoluottopankkeja. Eniten ovat laskeneet perinteisten liikepankkien marginaalit. Korkomarginaalien erot erilaisten liiketoimintamallien pankkien välillä ovat kuitenkin kaventuneet.
Palkkiotuotot
Palkkiotuottojen osuus liikevoitosta näyttäisi kasvaneen viime vuosina pankin yhtiömuotoon katsomatta. Hajautetuilla liikepankeilla ja osuuspankeilla palkkiotuotot ovat olleet selvästi merkittävämpiä kuin muilla pankkimuodoilla. Palkkiotuottojen osuudessakin erot ovat kuitenkin kaventuneet eri pankkimuotojen välillä.
Järjestämättömät lainat
Pankkien järjestämättömät lainat ovat jatkaneet kasvuaan kaikilla pankkimuodoilla. Perinteisen liiketoimintamallin liikepankeilla järjestämättömien lainojen osuus on suurin, ja selvästi suurempi kuin hajautetun liiketoimintamallin liikepankeilla. Kiinteistö- ja asuntoluottopankeilla järjestämättömät lainat olivat huipussaan vuonna 2009. Vaikka kiinteistö- ja asuntoluottopankkien järjestämättömät lainat alkaneet taas lisääntyä viime vuosina, ne ovat pysyneet selvästi matalammalla tasolla kuin muilla pankeilla.
Vakavaraisuus
Pankkien vakavaraisuus on parantunut. Tier 1 -vakavaraisuussuhde nousi osin jo kriisin aikana ja sitten vuodesta 2011 lähtien kaikissa pankeissa. Asuntoluottopankeilla iso muutos tapahtui vuonna 2010, kun vakavaraisuus nousi yli 13 prosentin. Taustalla ovat saksalaisten asuntoluottopankkien pääomitus. Säästöpankeilla Tier 1 -vakavaraisuussuhde alkoi kasvaa vasta vuonna 2012 (suuri osa otoksen säästöpankeista on espanjalaisia).

Sääntelyn ja toimintaympäristön muutokset eivät vielä näy pankkien suhteellisessa asemassa euroalueen pankkimarkkinoilla. Vaikka suuret pankit ovat sopeuttaneet taseitaan ja toimintaansa suhteessa enemmän kuin keskisuuret ja pienet pankit, suuret pankit hallitsevat edelleen pankkimarkkinoita. Lisäksi pankkimarkkinoiden keskittyneisyys on konsolidaation seurauksena lisääntynyt ja viiden suurimman pankin osuus yksittäisen maan pankkisektorilla on kasvanut (ECB, 2014). Suurten pankkien suhteellinen merkitys yksittäisten maiden pankkisektorilla ei siten ole viime aikoina vähentynyt.

Vaikka toimintaympäristön muutostrendit ovat jo havaittavissa koko pankkisektorilla, tilastotietojen perusteella on vielä vaikea tehdä suurta eroa pankkisektorin eri toimijoiden välillä. Liiketoimintamallista riippumatta pankit näyttäisivät pyrkivän löytämään uusia ja kannattavia toimintatapoja uudessa toimintaympäristössä.

Lähteet

EBA (2014). Overview of the potential implications of regulatory measures for banks' business models.

EBA (2015). Risk assessment of the European Banking System.

ECB (2014). Banking structures report.

Ernst & Young (2015). Global banking outlook 2015. Transforming banking for the next generation.

Laeven, L. & Levine, R. (2007). "Is there a diversification discount in financial conglomerates?" *Journal of Financial Economics* 85 (2), p. 331–367.

PwC (2014). Retail banking 2020. Evolution or revolution?

PwC (2015). Sales of European loan portfolios hit €91bn for 2014 – Full year report.

Viitteet

1. Ilman johdannaisia. ↑
2. Tarkastelu perustuu pankkiotokseen, johon sisältyvät Euroopan pankkivalvontaviranomaisen toteuttamassa stressitestissä mukana olleet suuret eurooppalaiset pankit sekä suurimmat osuus- ja säästöpankit eri maista. Tiedot on kerätty Bankscopesta ja pankkien internet-sivuilta vuosille 2006–2014. Lopullisessa otoksessa on yhteensä 1137 havaintoa 110 pankista. ↑
3. Jaottelun perustana on kahdesta suhdeluvusta laskettu keskiarvo (Laeven ja Levine, 2007). Ensimmäinen suhdeluku määräytyy eri tuottojen osuudesta suhteessa kokonaistuottoihin. Toinen suhdeluku määräytyy lainojen, arvopaperien ja sijoitusten osuudesta taseen loppusummaan. ↑
4. Pankkien taseet ovat supistuneet ja talletukset ovat yhä tärkeämpi rahoituslähde. Samalla pankkien kannattavuus on heikentynyt, kun korkokatteet ovat laskeneet ja järjestämättömät lainat ovat lisääntyneet. Palkkiotuottojen osuus liikevoitosta on kuitenkin kasvanut. Lisäksi pankkien vakavaraisuus on kohonnut. ↑

Asiasanat

liiketoimintamalli, pankit, pankkisääntely, taloustilanne